

FOKUS: 70 LET SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE

Sveto leto:
priložnost
za nov začetek

Izgon tržaškega
škofa Karlina

Prodaja
Prosvetnega doma

70 LET SKA MED ZDOMSTVOM, MATICO IN ZAMEJSTVOM

Erika Jazbar

Slovenska kulturna akcija (SKA), osrednja kulturna sredina slovenske politične emigracije, ki je povezovala in še danes povezuje Slovence v zdomstvu in v zamejstvu, je v lanskem letu beležila 70-letnico ustanovitve. Jubilej so praznovali z dvema dogodkoma. Prvi je potekal v prostorih Slovenske matice in Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani 26. junija 2024, drugi 24. septembra 2024 v Slovenski hiši v Buenos Airesu, oba pod skupnim naslovom *V potrebnem enotnost, v dvomljivem svoboda*, pri vsem pa ljubezen.

SKA je ob obletnici izdala tudi Zbornik Slovenske kulturne akcije ob 70. obletnici, ki je tretji jubilejni zbornik ob visokih obletnicah (1994, 2004).

V Ljubljani so priredili akademijo in simpozij, svoje moči so združili Slovenska matica, Narodna in univerzitetna knjižnica, Izseljensko društvo Slovenija v svetu in Rafaelova družba. Za mikrofonom so se zvrstila prvovrstna imena, od odgovornih za omenjene ustanove do kulturnikov, članov SKA in politikov. Pisatelj akademik Zorko Simčič je poslal pisni pozdrav, Rudi Merljak z Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu je predsedniku SKA Damijanu Ahlinu vročil priznanje Urada.

Na simpoziju so s kratkimi referati sodelovali Lev Detela, Andrej Fink, Damijan Ahlin, Marjana Pirc, Helena Janežič, Tone Rode, Tone Kuntner, Cecilija Grbec, Marko Fink, Lojze Peterle, Helena Jaklitsch in Ivo Jevnikar, ki je spregovoril o pomenu in vlogi SKA v zamejstvu v Italiji. Njegov poseg objavljamo v celoti.

Rudi Merljak
je v Ljubljani
predsedniku
SKA Damijanu
Ahlinu vročil
priznanje Urada
za Slovence v
zamejstvu in po
svetu.

SKA in Slovenci na Tržaškem in Goriškem

Ivo Jevnikar

Ko razmišljam o pomenu in vlogi Slovenske kulturne akcije v zamejstvu v Italiji, stopijo pred moje oči najprej spomini. Ker je bil naš oče Martin Jevnikar član SKA in eden izmed njenih poverjenikov, se dobro spominjam, kako so poštarji občasno prinašali na

naš dom tudi po več paketov s knjigami iz Argentine z velikimi modrimi znamkami, ki so upodabljale generala San Martina. Knjige Kulturne akcije je oče potem prodajal med šolskimi kolegi in znanci. Nekaj knjig pa je lepo ovijal in naslavljal na nekatere knjižničarje v

matični Sloveniji, kamor do pridobitve italijanskega državljanstva leta 1968 ni stopil: Milanu Dodiču v Novo mesto, Brunu Hartmanu v Maribor in morda še komu. Oddajali smo jih na pošti v Sežani. Ali so bile ljudem dostopne, ne vem, bral pa sem, da celo literarni zgodovinar prof. Jože Pogačnik, takrat na univerzi v Novem Sadu, pri pisanju svoje *Zgodovine slovenskega slovstva* ni imel dostopa do zdomske literature v D-fondu Narodne in univerzitetne knjižnice. Po prošnji in zadevni pošiljki iz Buenos Airesa, ki je dospela do naše družine, smo nekoč celotni dotedanji opus SKA pretihotapili do Pogačnikovega prijatelja na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Tisti del 8. knjige svoje zgodovine, ki je prvič obširneje obravnaval zamejstvo in zdomstvo, je kot posebno knjižico leta 1972 izdal v Kosovelovi knjižnici, ki jo je ob *Zalivu* urejal Boris Pahor.

Poverjenikov za širjenje knjig je bilo še več. V Trstu je bil najpomembnejši prof. Maks Šah, knjige pa so se dobile še v trgovini nabornih predmetov Fortunato v Trstu, v Katoliški knjigarni in na upravi Katoliškega glasa v Gorici. Prof. France Pibernik je nekoč opisal, kako se je iz Brd odpravljal čez mejo v Gorico in v knjigar ni listal po tej »prepovedani literaturi«.

Vse, kar je povojna emigracija v Argentini ustvarila – sprva v razmerah popolne revščine – na verskem, šolskem, kulturnem in drugih področjih, z izgradnjo domov, ohranjanjem slovensčine v tretji, četrti generaciji, je vzbujalo in še vedno vzbuja občudovanje. To velja tudi za *Meddobje*, ki je bilo več let najboljša revija v vsem slovenskem prostoru, in knjige, od Balantiča in Hribovske prek Simčiča in Jurčeca do mnogih drugih presežkov, kar se je prva desetletja odražalo tudi v odmevih v zamejskem tisku, ki ga ni nadzirala levica. Tedniki *Novi list*, *Katoliški glas*, *Gospodarstvo*, mesečnika *Mladika* in *Literarne vaje* ter *Radio Trst A* so redno opozarjali na nove izdaje, zlasti Franc Jeza in Martin Jevnikar pa sta jim posvečala tudi daljše ocene. Vse to – in možnosti, ki so

»Vse, kar je povojna emigracija v Argentini ustvarila [...], je vzbujalo in še vedno vzbuja občudovanje.«

bile na voljo v Celovcu, – je vsaj delno omogočalo pronicanje zdomske ustvarjalnosti tudi v matični prostor.

Koliko pa je delo SKA vplivalo na zamejski prostor, je težko reči. Pobudniki so Kulturno akcijo oblikovali kot pravo akademijo z odseki in dokaj izbranim članstvom, ki naj bi zaobjela ustvarjalce po vsem svetu. Zamejstvo pa je živelo v drugačnih razmerah, s svojimi organizacijami in tiskom, a tudi neposrednejšim pritiskom režima. Redki izobraženci iz vrst politične emigracije, ki so se ustalili v zamejstvu, so se postopoma povsem vključili v zamejsko kulturno življenje. Pregled članstva nam pove, da so bili v prvih letih člani SKA le nekateri begunci: pesnik Vinko Beličič, literarni zgodovinar Martin Jevnikar, pesnik Stanko Janežič, režiser Jože Peterlin, pesnik Štefan Tonkli (ps. Slavko Srebrnič idr., ki pa je

Ivo Jevnikar je na akademiji v Ljubljani spregovoril o SKA in Slovencih na Tržaškem in Goriškem.

Prisotni na akademiji v prostorih Slovenske matice v Ljubljani;

spodaj: odlomke proznih in pesniških del, ki so izšla v založbi SKA, so v prostorih NUK brali Tone Rode, Lev Detela, Damijan Ahlin in Marjana Pirc.

takrat živel v Argentini), še v Trstu živeči pisatelj Mirko Javornik, pozneje pisatelj Franc Jeza. Izjema je bil Goričan, literarni zgodovinar Anton Kacin, ki pa je bil že pred vojno povezan z nekaterimi poznejšimi protagonisti SKA. Šele kasneje, pod predsednikom Andrejem Rotom, so bili pritegnjeni nekateri mlajši tudi iz zamejstva, vključno s podpisanim, a to je ostalo na ravni simbolike.

Stiki pa so le bili, zlasti ob obiskih vidnih članov SKA. Pred vrnitvijo iz Rima v Slovenijo je pogosto obiskoval tržaške znance duhovnik in pesnik Rafko Vodeb, sourednik *Meddobja* do razhoda z vodstvom SKA zaradi zavrnitve intervjuja, ki ga je imel s teologom in pesnikom Vladimirjem Truhlarjem, takrat tudi rimskim članom SKA. Oba sta takrat izstopila, intervju *Razgovor pod Kvirinalom* pa je brez hrupa potem izšel

v tržaški *Mladiki* leta 1965. Zorko Simčič se je prvič vrnil v Evropo leta 1964, Nikolaj Jeločnik je ob svojem potovanju po stari celini opravil vrsto obiskov in intervjuval nekaj članov SKA po Evropi, a je gradivo ostalo v predalu. Še drugi argentinski Slovenci so v Trstu prišli do praga domovine, a prva predavateljica iz Argentine v Dragi je bila šele leta 1981 poznejša predsednica SKA Katica Cukjati. Pred letom 1990 sta ji sledila še Gregor Batagelj in Andrej Fink.

Obiski v Dragi so odmevali na več Kulturnih večerih SKA. Na teh večerih so nastopili tudi nekateri, sicer redki tržaški obiskovalci: Tomaž Simčič in Marjan Pertot leta 1987, Aleš Breclj leta 1990. Julija 1992 sta med obiskom obširne delegacije iz Slovenije ob Dnevih slovenske kulture na ločenih večerih nastopila pisatelj Alojz Rebula in žena Zora Tavčar, ki sta prijateljela zlasti z Nikolajem Jeločnikom. SKA je uprizorila njegovo odsko priredbo Rebulove radijske igre *Pilatova žena* že leta 1972. Dne 3. oktobra 1992 je imel predavanje Boris Pahor, ki je bil gost beneških izseljencev.

Stiki s krogom, ki je ustanovil SKA, so se vzpostavili že ob snovanju znanstvene revije, nato zbornika *Vrednote* leta 1951. Izdajalo ga je DOSKI – Delovno občestvo za slovenski katoliški inštitut, kmalu pa ga je prevzela Kulturna akcija. V prvi številki najdemo Vinka Beličiča in Štefana Tonklja, v drugi številki Antona Kacina, Vinka Beličiča, Martina Jevnikarja, Štefana Tonklja in še v Trstu živečega Franceta Goršeta.

Če se omejim na prva desetletja, se ta in redka druga imena iz Trsta in Gorice potem pojavljajo v *Meddobju*. Najzvestejša sta ostala pesnik Vinko Beličič in literarni zgodovinar Martin Jevnikar. Slednji je 11 let zaporedoma (1956–1966) s kratkimi oznakami seznanjal zdomstvo s čisto vsemi leposlovnimi knjigami, ki so izhajale v republiški Sloveniji. Seveda pa je takrat izhajalo manj knjig, ne 185 samo romanov, kot jih je izšlo leta 2023. Beličič in Jevnikar sta s Tineto Debeljakom sodelovala že med vojno pri *Domu*

